

*До 200-ї річниці
з дня заснування
університету*

МЕТОДОЛОГІЯ СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

**ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
учасників Ювілейної XX Міжнародної
науково-практичної конференції
(22–23 лютого 2024 р., м. Харків)**

Харків 2024

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди (Україна),
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (Україна),
Вірменський державний педагогічний університет імені Х. Абовяна (Вірменія),
Батумський державний університет імені Шота Руставелі (Грузія),
Телавський державний університет імені Якоба Гогешвілі (Грузія),
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка (Україна),
Куявсько-Поморська Вища Школа в Бидгощі (Польща)

До 220-ї річниці з дня заснування університету

МЕТОДОЛОГІЯ СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
учасників Ювілейної XX Міжнародної
науково-практичної конференції
(22–23 лютого 2024 р., м. Харків)

Харків
2024

УДК [37:001]«20»

Рекомендовано редакційно-видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (протокол № 3 від 20.03.2024 р.)

Методологія сучасних наукових досліджень : збірник наукових праць учасників Ювілейної XX Міжнародної науково-практичної конференції (22–23 лютого 2024 р., м. Харків) / за заг. ред. К. Юр'євої. — Харків : ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2024. — 552 с.

Мови видання: українська, англійська, вірменська, грузинська.

У збірнику представлено результати актуальних наукових досліджень науковців, викладачів, учителів, вихователів, докторантів, здобувачів вищої освіти – учасників Ювілейної XX Міжнародної науково-практичної конференції «Методологія сучасних наукових досліджень» (Харків, 22–23 лютого 2024 р.) з України, Австрії, Бразилії, Вірменії, Грузії, Китайської Народної Республіки, Колумбії Польщі, Словаччини.

Для наукових працівників, викладачів закладів вищої освіти, учителів, вихователів, здобувачів вищої освіти. Може використовуватись у навчальному процесі на всіх рівнях вищої освіти.

Усі статті пройшли рецензування, зберігають авторську редакцію. Всю відповідальність за зміст публікацій несуть автори.

Організаційний комітет конференції:

Юрій БОЙЧУК – голова організаційного комітету, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, ректор Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (Харків, Україна)

Світлана БЕРЕЖНА – заступник голови організаційного комітету, доктор філософських наук, професор, проректор з наукової, інноваційної та міжнародної діяльності Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (Харків, Україна)

Людмила ГАВРІЛОВА – доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри теорії і практики початкової освіти Донбаського державного педагогічного університету (Слов'янськ, Україна)

Нунука ГЕЛДІАШВІЛІ – доктор філології, віце-ректор Телавського державного університету імені Якова Гогешвілі (Телаві, Грузія)

Микола ДАНИЛЮК – доцент, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри музичного мистецтва Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (Харків, Україна)

Маріам ІСПРЯН – кандидат педагогічних наук, доцент, проректор з навчально-наукової роботи Вірменського державного педагогічного університету імені Хачатура Абовяна (Єреван, Вірменія)

Володимир КАРАПЕТАН – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри дошкільної педагогіки та методик Вірменського державного педагогічного університету ім. Х. Абовяна (Єреван, Вірменія)

Мака КОЧАУРІ – головний спеціаліст служби інтернаціоналізації та зв'язків з громадськістю Телавського державного університету імені Якова Гогешвілі (Телаві, Грузія)

Світлана КРИШТОФ – заступник голови організаційного комітету, кандидат педагогічних наук, директор Департаменту атестації кадрів вищої кваліфікації Міністерства освіти і науки України (Київ, Україна)

Рузанна ПЕТРОСЯН – кандидат педагогічних наук, доцент, декан факультету педагогічної психології та соціології Вірменського державного педагогічного університету імені Хачатура Абовяна (Єреван, Вірменія)

Алла СОКОЛОВА – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри музичного мистецтва Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (Харків, Україна)

Лела ТАВДГІРІДЗЕ – професор, доктор педагогічних наук, професор департаменту педагогіки Батумського державного університету імені Шота Руставелі (Батумі, Грузія)

Володимир ФОМІН – доктор педагогічних наук, професор, декан факультету мистецтв Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (Харків, Україна)

Заза ЦОТНІАШВІЛІ – професор, директор медіа програм Кавказького міжнародного університету (Тбілісі, Грузія)

Шалва ЧКАДУА – доктор історичних наук, доцент, ректор Телавського державного університету імені Якова Гогешвілі (Телаві, Грузія)

Ія ШИУКАШВІЛІ – головний спеціаліст служби інтернаціоналізації та зв'язків з громадськістю Телавського державного університету імені Якова Гогешвілі (Телаві, Грузія)

Катерина ЮР'ЄВА – заступник голови організаційного комітету, доктор педагогічних наук, професор кафедри музичного мистецтва Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (Харків, Україна)

Олександра ЯНКОВИЧ – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри ранньої освіти, спеціальної педагогіки та ресоціалізації Куявсько-Поморської Академії (Бидгощ, Польща); завідувач кафедри педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (Тернопіль, Україна)

Сорока О. Створення еколого орієнтованого освітнього середовища як умова формування екологічної компетентності майбутніх учителів трудового навчання та технологій	488
Старинська О. Методичні основи експериментального дослідження розвитку соціального інтелекту здобувачів вищої освіти	492
Старікова Л. Ігрові технології як засіб формування екологічної компетентності учнів початкової школи	495
Степанюк А., Сверстюк С. Методи дослідження якості контенту педагогічної практики здобувачів вищої освіти	501
Сяо Ці. Теоретичний аналіз феномену рефлексії майбутнього вчителя музичного мистецтва .	506
Федорейко В., Замора Я., Чалий А. Переваги та недоліки інформатизації освіти	511
Чайка Р. Залученість до кар'єри – новий концепт кар'єрної психології	514
Шершова Т. Особливості музикотерапії як психотерапевтичного методу	518
Яцура М. Акмеологічний підхід у виборі організаційно-педагогічних умов формування професійної культури майбутніх менеджерів: методологічні та практичні аспекти	522
Пономаренко А., Юр'єва К. Дошкілля в Данії: стан і перспективи дослідження	527
Дай Сінхяо, Ду Веньтао, Юр'єва К. Еволюція навчальних програм з музики для шкіл Китайської Народної Республіки	533
Бурова К., Рудічсва Н. Розвиток емоційного інтелекту в учнів молодшого шкільного віку засобами хореографічного мистецтва	537
Лью Яодун. Погляди китайських науковців на проблему організації та змісту репетиційної роботи з хором	542
Звіт про проведення конференції	545
Рішення учасників Ювілейної XX Міжнародної науково-практичної конференції «Методологія сучасних наукових досліджень»	551

Алла СТЕПАНЮК

професор, доктор педагогічних наук,
професор кафедри загальної біології та
методики навчання природничих дисциплін,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна

Софія СВЕРСТЮК

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯКОСТІ ЗМІСТОВОГО КОНТЕНТУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. Запропоновано класифікацію спеціальних (педагогічних) методів наукового дослідження на основі різних рівнів формування змісту освіти. Розкрито прояв загальних методів наукового пізнання в структурі спеціальних. Охарактеризовані методи дослідження якості освіти на такому рівні її формування, як особистісного надбання. Наведено приклади завдань на використання спеціальних методів наукового пізнання.

Ключові слова: педагогічні методи наукового дослідження; класифікація; якість; педагогічна практика.

Abstract. The classification of special (pedagogical) methods of scientific based on different levels of education content formation is proposed. The manifestation of general methods of scientific knowledge in the structure of special ones is revealed. The methods of researching the quality of education at the level of its formation as a personal property are characterized. Examples of tasks for the use of special methods of scientific knowledge are given.

Key words: pedagogical methods of scientific research; classification; quality; teaching practice.

Постановка проблеми та її актуальність. У Законі України «Про вищу освіту» передбачено, що наукова діяльність у вищих навчальних закладах (ВНЗ) є невід'ємною її складовою та здійснюється з метою інтеграції наукової, навчальної і виробничої діяльності здобувачів освіти. Вона передбачає:

- розвиток різних форм наукової співпраці, розв'язання складних наукових проблем, упровадження результатів наукових досліджень і розробок;
- безпосередню участь учасників навчального процесу в науково-дослідних роботах, що проводяться у вищому навчальному закладі;
- планування проведення і виконання науково-педагогічними працівниками наукових досліджень у межах основного робочого часу;
- організацію наукових, науково-практичних, науково-методичних семінарів, конференцій, олімпіад, конкурсів, науково-дослідних, курсових, дипломних та інших робіт учасників навчально-виховного процесу [2, с. 50].

Впровадження більшості з цих напрямів організації наукової діяльності здобувачів освіти у ЗВО передбачає наявність у них умінь використовувати методи наукового дослідження в процесі навчання. Вони безпосередньо відображені і в показниках якості освіти, які набувають все більшої актуальності в наш час. Озброєння здобувачів освіти методами наукового пізнання складає основу формування у них інтегральної компетентності – здатність розв'язувати задачі дослідницького та/або інноваційного характеру в галузі природничої освіти, що передбачає проведення досліджень, інтеграцію знань та здійснення інноваційної педагогічної діяльності, характеризується комплексністю та невизначеністю педагогічних умов та вимог організації освітнього процесу [4, с. 10–11].

Аналіз основних досліджень і публікацій. Забезпечення якості освіти розглядається нині одним із основних інструментів реагування на сучасні виклики та вирішення означених проблем, засобом встановлення взаємної довіри та підвищення прозорості при підтримці різноманітності національних освітніх систем. В умовах інтеграції України в єдиний європейський освітній простір вітчизняні заклади вищої освіти мають адаптуватися до Європейської мережі забезпечення якості (ENQA) [1, с. 1016].

Сучасне розуміння якості освіти науковці пов'язують з досягненням якості засвоєних знань, якості навчання й виховання, компетентностей, підвищенням рівня розвитку здібностей особистості, готовністю здобувача освіти до життя в соціумі. Таке розмаїття визначень якості освіти можна пояснити тим, що сама категорія «якість» пов'язується з буттям предмета. Тому провідним тут стає власне сама освіта, яка розуміється як процес виховання й навчання, а також як конкретний результат накопичення особистістю певних знань, навичок, досвіду й системи цінностей. Освіта як процес та результат трансформуються під впливом змін цілей суспільства, рівня його соціально-економічного розвитку й провідної системи цінностей. Саме тому змінюється й розуміння якості освіти, яке потрібне суспільству та його членам у конкретний період.

Проведений аналіз літературних джерел засвідчив, що проблема якості освіти досліджена на різних рівнях: європейського виміру (О. Бражник, В. Кремень, В. Білокопитов, Г. Козлакова, К. Корсак, М. Кісіль, С. Ніколаєнко, А. Похресник, М. Згуровський, С. Бін, П. Волш, Д. Вудхауз, Б. Кеєм, А. Маршал, Б. Неткова та ін.); державному і регіональному (В. Кремінь, І. Вакарчук, В. Луговий та ін.). Загальні проблеми забезпечення якості освіти досліджували А. Загородній, Ю. Захаров, Л. Кайдалова, К. Корсак, С. Ніколаєнко, А. Павленко, Г. Степенко, С. Шевченко та ін. Процеси глобалізації, інтернаціоналізації, розвитку європейського виміру вищої освіти аналізують А. Сбруєва, С. Семенов, А. Семенова, В. Тітарчук та ін. Проблема інституційного забезпечення якості освіти частково охарактеризовано у дослідженнях А. Степанюк та В. Грубінка [7]. Концептуальні положення озброєння студентів методами наукового пізнання, які розширюють можливості підвищення ефективності цього процесу, висвітлені у дослідженнях А. Степанюк та А. Негоденко [8]. Шляхи озброєння учнів методами наукового пізнання розкриті в дослідженнях В. Паламарчук [5].

Отже, в сучасній українській педагогічній науці якість освіти розглядається як сукупність професійних знань і вмінь, завдяки яким кожен індивід: може максимально реалізувати свій інтелектуально-творчий потенціал; ефективно пристосовуватись до швидкоплинних змін на ринку праці; оптимально використовувати накопичений освітній

капітал в умовах кардинальних світоглядних змін. При цьому науковці стверджуються, що якість вищої освіти не завжди можна виміряти кількісними показниками, але все ж вона потребує більш чітких конструктів. Проте, проблема використання методів наукового пізнання в процесі дослідження якості освіти на різних рівнях її формування не отримала ще належного опрацювання. Саме тому, **завданнями** нашого дослідження є: здійснити класифікацію методів наукового пізнання на основі такої ознаки, як «рівні формування змісту освіти»; описати методи дослідження якості змісту педагогічної практики здобувачів вищої освіти на прикладі ОПП Середня освіта (Природничі науки).

Виклад основного матеріалу. В сучасній дидактиці виділяються 5 рівнів конструювання змісту освіти (загальнотеоретичного уявлення, рівень навчального предмета, навчального матеріалу, педагогічної діяльності та особистісного надбання) [3, с. 55]. Зважаючи на те, що структура методу наукового пізнання зазнає змін в залежності від рівня пізнання, виду знань, які підлягають дослідженню тощо, ми вважаємо за доцільне класифікувати методи наукового пізнання ще і за рівнями конструювання змісту освіти. Це зумовлено тим, що об'єкти/суб'єкти дослідження на кожному рівні відрізняються між собою, і відповідно доцільно застосовувати для оцінки їх якості різні методи наукового пізнання. Тому, пропонуємо спеціальні методи наукового пізнання, які використовуються під час дослідження якості формування змісту освіти поділити на п'ять груп:

I група – *рівень загальнотеоретичного уявлення про зміст освіти* (наприклад, історичний аналіз, порівняльний аналіз, узагальнення, вивчення документів тощо);

II група – *рівень навчального предмета* (наприклад, структурний аналіз, якісний аналіз, порівняння, синтез, абстрагування, вивчення документації, метод експертних оцінок тощо);

III група – *рівень навчального матеріалу* (наприклад, контент аналіз, вивчення навчально-методичного забезпечення, порівняння, абстрагування, метод експертних оцінок тощо);

IV група – *рівень педагогічної діяльності* (наприклад, спостереження за освітнім процесом, бесіда, інтерв'ю, анкетування, вивчення шкільної документації та учнівських робіт, тестування, метод рейтингу, експертних оцінок, вивчення портфоліо, сертифікація, педагогічного експерименту тощо);

V група – *рівень структури особистості (особистісного надбання)* (наприклад, методи перевірки рівня навчальних досягнень здобувачів освіти, аналіз результатів самоаналізу (рефлексії) ставлення, результатів та процесу навчання, метод ранжування тощо).

Наше дослідження стосується саме проблеми організації навчального процесу, що найбільш адекватно відповідає сучасним тенденціям розвитку національної та світової економіки та освіти. При його розробці ми базувались на результатах нашого дослідження щодо ідей американського досвіду з підготовки майбутніх учителів природничих наук [9]. При цьому, якість освіти ми тлумачимо як інтегральну категорію, яка органічно поєднує якісну реалізацію всіх складників навчально-виховного процесу та якість визначених результатів освіти, які відображають інтереси всіх зацікавлених суб'єктів.

При розробці інструментарію визначення якості змісту педагогічної практики ми вважаємо також за доцільне враховувати рівні конструювання змісту освіти. Звичайно, механізм визначення якості на усіх цих рівнях різний. Зупинимось на рівні особистісного надбання, який дозволяє забезпечити суб'єкт-суб'єктну взаємодію учасників освітнього

процесу, встановивши зворотній зв'язок із здобувачами освіти. аналіз результатів самоаналізу (рефлексії) результатів та процесу навчання тощо). Зокрема, розглянемо приклади завдань на самоаналіз (рефлексію) результатів та процесу навчання.

На нашу думку, найбільш значимий результат для реалізації студентоцентрованого підходу до вдосконалення програм практики може надати проведене ранжування програмних результатів проходження педагогічної практики за значимістю для особистісного професійного зростання здобувача освіти, а також самоаналіз рівня сформованості компетентностей, формування яких, крім усіх інших навчальних дисциплін, передбачено і завданнями педагогічної практики. Так, з метою отримання від здобувачів освіти об'єктивних емпіричних матеріалів (даних) для виявлення напрямів вдосконалення змісту і структури педагогічної практики, студентам доцільно після її завершення пропонувати виконати, приміром, таке завдання: «Згідно з вимогами програми вашої практики, після її завершення, у вас мали бути сформовані певні компетентності. Проранжуйте їх за значимістю (на вашу думку) для професійної діяльності вчителя. У таблиці найбільш значимий результат має 14 балів. Проаналізуйте свої особистісні досягнення і оцініть рівень їх сформованості у вас (у балах від 1 до 14)».

Приклади завдань на рефлексію власної діяльності, діяльності колег та вчителів наведені у нашій публікації [6]. На даний час на хіміко-біологічному факультеті Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка відбувається нагромадження емпіричних матеріалів. У подальшому вони будуть аналізуватися і складуть основу для прийняття виважених рішень щодо визначення методів дослідження якості змісту та структури як педагогічної практики, так і освітньо-професійної програми підготовки здобувачів як першого (бакалаврського). Так і другого (магістерського) рівнів вищої освіти.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Зважаючи на варіативність структур методів наукового пізнання (залежно від рівня пізнання, виду знань, які підлягають дослідженню, тощо), різноаспектності визначення якості освітнього процесу, ми вважаємо за доцільне класифікувати методи наукового пізнання ще і за рівнями конструювання змісту освіти (загальнотеоретичного уявлення, рівень навчального предмета, навчального матеріалу, педагогічної діяльності та особистісного надбання). Подальшого дослідження потребує проблема урізноманітнення методів дослідження якості освіти на кожному з рівнів формування її змісту та перевірки їх ефективності.

Список використаних джерел

1. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
2. Закон України «Про вищу освіту» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
3. Корсакова О. К., Трубочова С. Е. Зміст сучасної шкільної освіти : Дидактичний аспект. Київ : ФАДА, ЛТД, 2003. 56 с.
4. Освітньо-професійна програма "Середня освіта (Природничі науки)". https://tnpu.edu.ua/about/public_inform/akredytatsiia%20ta%20litsenzuvannia/osvitni_prohramy/magistr/himbi_o/014.15_2023.pdf
5. Паламарчук В. Ф. Як виростити інтелектуала. Тернопіль : "Навчальна книга – Богдан", 2000. 152 с.

6. Педагогічна практика (виробнича) : робочий зошит : для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти ОПП Середня освіта (Природничі науки) / А. В. Степанюк, Г. Я. Жирська, В. М. Мацюк [et al]. Тернопіль : ТНПУ ім. Волоимира Гнатюка, 2023. 72 с.

7. Степанюк А. В., Грубінко В. В. Педагогічні умови забезпечення якості освітньої діяльності вищого навчального закладу на інституційному рівні. *Scientific Achievements (Humanitary sciences: 6. Pedagogy)*. 2015. Vol. 2 (20 February 2015). Vienna (Austria): Publishing Center of The International Scientific Association "Science & Genesis", Prague, Czech Republic, 2015. P. 33–39.

8. Степанюк А. В., Негоденко А. В. Загальні методи наукового пізнання як основа системи природничо-наукових методів дослідження. *Методологія сучасних наукових досліджень* : зб. наук. праць за результатами XVIII Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 300-річчю Г. С. Сковороди (12–13 травня 2022 р., м. Харків). Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2022. С. 54–56. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.7244699>

9. Щур Н., Олендр Т., Степанюк А. Підготовка вчителя природничих наук в умовах неперервної педагогічної освіти в США : монографія. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2020. 266 с.